

pa se Vatikan pretežno koncentriira na te zemlje. Odnosi s Katoličkom crkvom Kine, koja se odcjepila, i ne priznaje vrhovništvo Vatikana, puni su nerazumijevanja i nepovjerenja, i nema skorih izgleda da se u tom pravcu očekuju promjene. Zato se centar katoličanstva prenosi na Tajvan. Dijalog s drugim azijskim religijama također je slab, ispod ciljeva ekumenske politike Katoličke crkve (Cvrlje, 1980:286).

Današnja crkva službeno zastupa »otvoreni katolicizam«, što znači nastavak duha konsilske obnove, ali sa brojnim usponima i padovima i sa izraženom tendencijom zatvaranja i konzervativizma posljednjih godina. Jedan od razloga je vjerovatno i to što je prilagodavanje suvremenom svijetu socijalizma u teološkom i političkom pogledu teže nego što je bilo prilagodavanje kapitalizmu, koji je također dugo trajao ali je osnovne poruke i spoznaje katolicizma bilo lakše uskladiti s ideologijom privatnog vlasništva i profitne nego s ateističkom ideologijom materializma.

»Katolicizam osmog decenija XX stoljeća nije katolicizam, prošlih razdoblja. Njegova je socijalno-politička doktrina (kao i slika boga) društveno uvjetovana, pa se prilagodava novim uvjetima proizvodnje i novim društvenim odnosima« (Matruško, 1981:85).

Destalinizacija u svijetu znatno je olakšala katoličko prilagodavanje i marksizam, a socijalizam danas ne znači nužno i borbeni ateizam. Izvan dogmatskog marksizma danas ima mnogo različitih socijalističkih i marksističkih strujanja, pa se na takvu realnost Katolička crkva može lakše adaptirati, iako to čini sporu na službenoj razini, posebno prema zemljama u razvoju. Za akcione »partnerstvo« komunizma i kršćanstva potrebno je na jednoj strani napustiti primitivni ateizam, a na drugoj izjednačavanje kršćanske s gradanskim kulturom i svjetonazorom.

Zato se današnja politika Katoličke crkve ne usmjerava u pravcu negiranja svjetovnih institucija i ideologija, već u pravcu prevladavanja njihove privremenosti, u skladu s vjećnjim kršćanskim principima i istinama.

Suvremena Katolička crkva ima prema radničkim pokretima i partijama u zemljama u razvoju suzdržan stav, koji je kompromis između nastojanja crkve da se angažira na humanitarnom i socijalnom planu, a da istodobno ne prekine odnose s vlastima tih zemalja.

- ANDROPOVA, V.P. (1980), »Borba za 'teologiju osvoboždenja'«, *Latinska Amerika*, sept. 1980.
ARAZU, R. (1979) »Organised religion and politics in Africa«, *West Africa* No. 3216/1979.
BARKER, E. (1982) (ed.) *New Religious Movements: A Perspective for Understanding Society*, New York, Edwin Mellan Press
BIGO, P. (1976) »Chiese, rivoluzioni sociali e terzo mondo« Roma, Città Nuova Editrice,
BOFF, L. (1984), *Chiesa: carisma e potere*, Roma, Borla
BORRAT, H. (1981) »Chiesa cattolica e le comunità di base« *Politica internazionale*, No. 8/9/1981
BRAYAN, W. (1982) *Religion in Sociological Perspective*, London, OUP Press
CVRLJE, V. (1980) *Vatikan u suvremenom svijetu*, Zagreb,
GRMIĆ, V. (1984) »Koncijske smjernice« (rukopis)
HASTINGS, A. (1976) »Christianity and Revolution«, *African Affairs*, No. 296/1976.
HASTINGS, A. (1976) »Christianity in Independent Africa«, *African Affairs*, No. 291/1976.
»Humanità«, 27. 8. 1984.
Lellio Basso Fondazione internazionale: »Chiese e rivoluzione nell'America Latina« Roma, Newton Compton Editori
LEVI, R. (1980) »Politika uloga crkve u Latinskoj Americi«, *Međunarodni problemi*, br. 2/1980.
MATRUŠKO, I. (1981) *Klasni mir katoličanstva*
MAGISTER, S. (1985) »La Santa restaurazione«, *L'Espresso*, 4. avgosto 1985.
MALO, M.C. (1981) »Los caminos de la Iglesia en America Latina«, *Revista Mexicana de sociología* (E)/1981.
MLIVONIĆ, I. (1981) »Katoličanstvo prema Trećem svijetu«, *Socijalizam u svijetu*, br. 23/1981.
MLIVONIĆ, I. (1970) »Nova orientacija Katoličke crkve u Africi«, *Naše teme*, 4/1970.
MIGONE, G.G. (1984) »Il dissenso della Chiesa cattolica«, *Politica Internazionale*, No. 10 - 11/1984.
NAVARRO, H. (1980) »Hristiane in revoluciji«, *Latinska Amerika*, sept. 1980.
PERICO, G.S.I. (1985), »Il richiamo della Chiesa«, *Politica Internazionale*, No. 2/1985.
TURNER, D. (1983), *Marxism and Christianity*, London, Basil Blackwell, Scottish Journal of Theology
Scottish Journal of Theology (1985), No 1/1985, recenzija
»Unita«, 6. 9. 1985.
VRCAN, S. (1983), »Suvremena strujanja u religiji i vjerskim zajednicama kao momenti suvremene kulturne i idejne situacije«, rukopis, referat na skupu Osnovne protivurečnosti surđi su suvremenog svijeta u Kumorvcu, 1983.
VUŠKOVIĆ, B., VRCAN, S. (1980) *Raspeto katoličanstva*, Zagreb, Naše teme.

) »Stroga svojevrsna 'konsilska euforija' o kojoj svjedoči nepodijeljeno zadovoljstvo koje je čak doprlo do konferencije evropskih komunističkih i radikalnih partijs u Karlovim Varima, zadovoljstvo koje nije bilo bez teme, ali koje je u značajnoj mjeri zapostavljalo tradicionalističku, autoritarnu, gerontokratsku i klasnu bit institucionalne crkve, kao granicu njenih mogućih preobrazbi...« (Vušković, Vrcan, 1980:99)

) Pojava ideje i pokreta kao što su Kršćani za socijalizam, koji je nastao u Čileu za predsjednika Aljendea, a koji se danas proširio i na druge zemlje, predstavlja snažan teološki izazov crkvi i posebno iskušenje za dogmatiku teologiju.

) Vidi: Giulio Girardi: »Cristiani per il socialismo: perché?«; Pierre Bigo: »Chiesa, rivoluzioni sociali e terzo mondo«, Roma 1976, »Città Nuova Editrice«; Charles Condaminès: »Chili: l'Eglise catholique 1958 - 1976. Complicite ou resistance«, Librairie-Editions L'harmattan, Paris, 1977.

) CELAM - Consejo Episcopal Latino-American.

hrišćanska crkva i borba za nov informacioni i komunikacioni poredak u svetu

miroljub radojković

U ovom osvrtu razmotrićemo aktuelni aspekt veze koja se može uspostaviti između dve univerzalne pojave – društvenog komuniciranja i postojanja religioznih društvenih grupa. Prvi član te veze biće posmatran u svojoj najčešćoj prostornoj dimenziji, kao međunarodno komuniciranje. Opravданa težnja velikog dela čovečanstva da se promene struktura, akteri i odnosi u globalnim komunikacionim tokovima savremenog sveta, stoji u pozadini borbe za nov informacioni i komunikacioni poredak u svetu. Takav cilj artikulisale su, i ka njemu usmerile političku volju, prvo nesvrstane zemlje. Budući da one ne smatraju da je borba za ostvarenje ovog strategijskog cilja stvar samo njihovog pokreta i njihove političke volje, oko borbe za novi poredak okupljaju se danas sve progresivne snage, politički pokreti, društvene grupe itd. i, dobrim delom međunarodne organizacije. S druge strane, drugi član u vezi koju ćemo ispitivati predstavljen je suženo. Kao što se naslovom određuje, u okviru predmeta rasprave nalaze se samo one religiozne društvene grupe koje ujedinjuje ispovedanje hrišćanstva. Takođe, poštujući element organizacije koji je unet među sledbenike u lepezi religioznog učenja hrišćanstva, hijerarhijsko ustrojstvo ustanova za ispovedanje vere, razmatraćemo institucionalizovano ponasanje koje dobija izraz kroz crkvenu organizaciju. U tom smislu, sintagma hrišćanska crkva je neprecizna, jer će se upotrebljavati kao svodni termin za više kongregacija – katoličku, protestanstu, evangeličku, pravoslavnu – koje se ponašaju, svaka za sebe, takođe institucionalizuju svoje organizacije, koje zovemo crkvama.

Crkva kao društveni inštitucija, odnosno institucija nekog dataloga društva, disciplinuje i objedinjuje ponašanje religioznih društvenih pripadnika u nacionalnim granicama. Međutim, obzirom da su gotovo sva verska učenja prožeta idejom ekumenizma i željom da postignu univerzalnost već kao »carstvo zemaljsko« koje priprema čoveka za »carstvo nebesko«, religiozna učenja prevazilaze državne granice i u savremenom svetu. Tako se religiozne grupe jedne konfesije mogu nalaziti razasute po čitavom svetu, što njihovoj crkvenoj organizaciji nameće potrebu nadnacionalnog, međunarodnog udruživanja i povezivanja. Katoličanstvo, sa svoje strane, ostaje na prevazidnom principu »naslednika svetog rimskog carstva«. Ono se, kao što je poznato, organizuje strogo hijerarhijski i centralizovano, smatrajući da se namesnik boga nalazi u surogatu državnosti – Vatikanu. Ispod toga, na nacionalnim nivoima, nastavlja se niža hijerarhija Katoličke crkve izražena u nacionalnim organizacionim jedinicama. No, bez obzira na ove razlike, jasno je da hrišćanske crkve imaju izraženu međunarodnu komponentu i da se javljaju kao činilac savremene međunarodne zajednice. Istovremeno, to znači da se moraju pojavit u aktivnostima i izjasniti o pojavama koje stvaraju i menjaju međunarodne onose. U tom svetu hrišćanska crkva, u smislu opštег termina koji smo objasnili, morala je da se pokaže u javnom svetu spram jedne od »vrućih tema« međunarodni odnosa kao što je borba za uspostavljanje novog informacionog i komunikacionog porekla u svetu. Ovo pitanje ona ne može izbjeći, jer, kao što ćemo pokazati, suština delovanja ovih organizacija prema teistima i prema ateistima bila je, jeste, i ostaće – komuniciranje i propaganda.

Konstatacijom o suštinskom preplitanju religioznosti, religiozne organizacije i komuniciranja (sa propagandom) nagovestili smo ideju koja zasluguje osvrт kroz proteklo vreme. Zaista, svaka upitanost o crkvi i komuniciranju vraća nas u tminu davne i mračne zaborava (natkriljene) prošlosti. Ako do nje može da prodre makar malo intuitivne svesti, ako ne i čitav snop naučnih dokaza, onda se može naslutiti da postoje nekakva prirodenost i otuda neraskidivost mita, religiozne svesti i komuniciranja. U mitskim prenaučnim formama mišljenja, čovek se do granica odnašnji moći napreza da umom obuhvati smisao postanja, života i budućnosti. Isprao je mitsku svest jer je to bilo nužno. Kao što je poznato, mit sve objašnjava, ali ništa ne tumači. U granicama skućenih duhovnih horizontata svako mitsko objašnjenje bilo je prihvatljivo od neizvesnosti. U tom smislu, nastali su različiti mitovi i mitologije, od kojih su se one religiozne pokazale kao najsistematski i potom, najdugovečnije. I same religiozne ideje kao mitološko objašnjavanje sveta i čoveka prošle su kroz istorijske faze svog raz-

voja. Neke su plenile sledbenike, a druge su se, potisnute različitim silama, gasile ili prožimale. U tom kontekstu nastala je i teologija Isusa Hrista, mitologija njegovog života i rada na kojoj se do danas temelji jedna od svetskih religija – hrišćanstvo. Kao i druge religije koje su joj prethodile, ili koje joj do dana današnjeg oponiraju, ona je očuvala istu socijalnu funkciju. »Svoj cilj postavljaju u veliku daljinu, na drugi svijet, u koji čovek ne može odmah ući zato što još živi, i koji tek mora zasluziti velikim naporima i pokornošću. Tako usmjerenje postupno postaje najvažnije. Što je cilj daje, to su veći izgledi da će se održati.« Ispunjavajući smisom i svojom eshatologijom neizvesnu budućnost, religiozna svest ostaje primjerena nesavršenom ljudskom biću do danas.

No, govoreći već o pokušajima umnog obuhvatanja prirode, zajednice i čoveka, o poželjnosti objašnjavanja naspram neizvesnosti, o ispovedanju kao formi deljenja plauzibilnog objašnjenja, govorili smo zapravo o komunikacionoj komponenti religioznosti. Religiozno učenje ne može postati oblik grupne, ili društvene svesti ukoliko nije deljivo procesom komuniciranja. I hrišćanstvo je tako, barem u svojoj prvoj fazi religije potlačenih i proganjene, utemeljeno na propovedi kao učenju, na interpersonalnom komuniciranju u formi apostolskog prenošenja nekih ključnih postavki Isusovog mita i mita o Isusu Hristu. To su vrlo dobro zapazili svi naučnici koji su pokušali da sa istorijske distance razgrnu taj mit i u njemu potraže zrnca stvarnog. Tako još koncem XIX veka David Fridrik Straus zapaža: »U svakom slučaju, jevangelija – kaže – nisu istorijsko delo, nisu bila napisana da bi iznala kao su se stvari dogadale, već su bila spisi namenjeni duhovnom okrepljenju.«¹⁴⁾ Te činjenice su bili svesni i samo pisci, i kasniji dopisivaci apokrifnih spisa. Jer, samtramo da nimalo slučajno u usta mesije stavljaju pouku: ne pogani čoveka ono što u usta ulazi, već ono što iz usta izlazi.

Cista komunikacija, kao deljenje ubedenja, kao duhovno okrepljenje, bila je svojstvena hrišćanstvu samo u onoj fazi kada je taj mit trebao potlačenim i proganjennim socijalnim slojevima. U onom momentu kada je hrišćanstvo, preko pobjede ideje o božanskom suverenitetu svetovne vlasti, postalo (barem u Evropi) državotvorna religija, crkvi uz komuniciranje postaje neophodna i propaganda. Jedna religiozna svest samoproglašava sebe za jedinu ispravni i za sebe uzima pravo da sopstveno učenje nametne paginama i drugim vernicima milom ili silom. Naravno, delovanje ove crkve mačem i ognjem ne možemo ubrojiti u komuniciranje i propagandu. Ali, bez obzira što se o nasilnim metodama zadržalo mnogo istorijski proverenih dokaza, mislimo da bi bez preobraćanja i propagiranja domet ovog pogleda na svet ostao skućen. Bez te komunikacione komponente habitus hrišćanstva, i današnje geopolitičke granice prisustva hrišćanske crkve u svetu bile bi male. To je, sa svoje strane, povremeno dokazivala komunikologija u svojim istorijskim ekskursima. »Nasuprot mnogim shvatanjima ovog fenomena, ja smatram da se verovanje u svece nije pojavilo sponutno u narodnim masama. Od četvrtog veka na ovamo moguće je pratiti konzistentnu crkvenu propagandnu kampanju s ciljem da se komuniciraju ličnosti, moći i važnost svetaca. Od jedanaestog veka tekstovi su postali dovoljno brojni za valjano istraživanje propagande svetaca, njihovih tehniku, ciljeva, publike i rezultata.«¹⁵⁾ – piše Ester Koen. On dodaje da je taj poduhvat bila najveća i najstarija propaganda kampanja u svetu pre pojave štampe. Za druge grane društvenih nauka ispitivanje komunikacione i propagandne komponente religije takođe postaje neizostavno, ako žele da utvrde sprege vlasti i hrišćanske crkve, kulture i crkve, umetnosti i crkve itd.

Zaštićeno idejom o božanskom poreklu suvereniteta, i sa pijeđestala predominacije sakralnog nad profanim, hrišćanstvo je počelo da diktira načine komuniciranja u nacionalnom i internacionalnom prostoru. Tokom čitavog srednjeg veka crkva je bila institucija čija je moć bila vrhovna, pa time i iznad države. Sa te pozicije ona je bila izdvojena i od svih ostalih institucija, a religiozna zajednica iznad svih ostalih društvenih slojeva i grupa, koji počinju da se javljaju u poslu informisanja. Njoj pripadaju prvo bitne prepisivačke ustanove, zatim i prve štamparije. Ne slučajno, prva knjiga štampana Gutembergovom tehnikom nije zakonik, već Biblija. Crkva nije bila samo vlasnik sredstava za javno informisanje, već je preuzeila ulogu osnovnog cenzora i staratelja nad svim ostalim oblicima društvene svesti. Mogla je da kaštiguje neposlušne štampare i publiciste, a suvereno je sudila o obrazovanju, umetnosti, načinu života. Svako odstupanje od sakralnih dogmi lako je uništavalo u ognjem ili torturom. Otuda ovoj ustanovi, i to baš hrišćanskoj – katoličkoj – u istoriji civilizacije pripada patent na izum protiv slobode mišljenja i komuniciranja – kao što je Index zabranjenih knjiga, odnos uticaje na svest i dušu čoveka – što je dalo termin propaganda.¹⁶⁾

U drugom aspektu, hrišćanska crkva je, za pozicije sile koja joj nije osporavana u Evropi, pokazala pretencije ka ostalim područjima tada poznatog sveta. Ona se tako javila kao najagilniji akter prvo bitnog komuniciranja između naroda i kontinenata, odnosno kao preteča međunarodnog komuniciranja. 'Ekumenizam hrišćanstva oslanja se na sredstva prinudne i preobraćanja, odnosno »prosvećivanja«. Najveće i najuticajnije verske zajednice, pre svih katolička, uplitale su se u odnose imperija i država i ratom

i odašiljanjem misionara radi pridobijanja nepravovernih narodnih masa. U oba slučaja, u pratinji oružja ili verskog simbola, crkva je neumitno postojala važan faktor koji primitivne oblike prenosa informacija na daljinu pretvara u međunarodno komuniciranje. Stoga se u mnogim područjima danas nerazvijenog sveta prvo pamti i beleži iskrcavanje hrišćanskih misionara, a tek potom nekih stranih vojski i trgovaca. Preko mnogobrojnih misija na tlu Afrike, Azije i Latinske Amerike hrišćanstvo je trasiralo put kolonijalizmu i kapitalizmu kao svetskom procesu. Istovremeno, crkva je morala da širi i svoja sredstva komuniciranja i propagande na ogromna prostranstva, kao i da ureduje sopstvenu institucionalnu organizaciju kako bi te prodore mogla da efikasno nadgleda. Sa pravom mnogi antropolozi i sociolozi kulture sada kažu, da je jedna knjiga – Biblija – bila prvi instrument i vesnik kulturnog imerijalizma! Tako su udareni stabilni temelji za učeće hrišćanske crkve u nacionalnom i internacionalnom komuniciranju. Zahvaljujući stabilitetu fundamenta, to je učeće obilato i danas. »Ma kakav stav se zauzeo prema hrišćanstvu, u svakom slučaju se mora priznati da je ono jedna od najgigantskih pojava poznata u istoriji čovečanstva.«¹⁷⁾

Promena mesta i uloge hrišćanske religije u Evropi i svetu dogodila se sa pobedom građanskih revolucija i ideje narodnog suvereniteta. Tada je otpočeo proces sekularizacije koja je odluka međunarodne zajednice u sadašnjoj fazi, mada se sve više govor, barem među sociologima religije, o revitalizaciji takozvane pučke i difuzne religioznosti. To bi trebalo da znači da se religiozna svest interiorizuje kod savremenog čoveka izvan patronata, dakle i nadzora, crkvene organizacije. No, za našu temu mnogo je značajnije da je komunikaciono ponašanje crkve istovremeno promenjeno. Ona ne uživa više prednost povlašćenog komunikacionog subjekta i propagatora. Savremena nauka i ideologije svojim vrednostima prevashodno računaju sa prosvetćenim čovekom, dakle ateistom. Crkva se suočava sa problemom kako da održi svoje pripadnike, i kako da obavlja komuniciranje i propagandu prema ateistima u sve težim okolnostima. U demokratskim političkim sistemima ona nije proganjana iz okvira informaciono-komunikacionog sistema, ali mu istovremeno, osim u uslovima zadržavanja državne religije, nije ni nadređena. Nova sredstva informisanja, diverzifikovana u aktivnostima prema profanim interesima i željama publike umnogome zagušuju komuniciranje i propagandu jevangelija. U želji da parira, crkva i sama postaje komunikator koji se služi modernom tehnologijom, toliko odvojenom i neprirodenom njenim modelima komuniciranja. Istovremeno, na teritoriji bivših kolonija crkva je iz nužde povukla potez koji joj je vratio poverenje izgubljeno u fazi imperialističkih osvajanja. Ona se prva odlučuje da u službenim poslovima i prilikom javnog informisanja upotrebi endogene, izvorne jezike svoje pastve. Time je stekla dragocen poen i obezbediла kredit od koga može da živi i nakon sloma kolonijalne vlasti u zemljama u razvoju. Ovaj momenat, je možda, nagoveštaj da će morati i o drugim pitanjima, kao što je borba za novi informacioni i komunikacioni poredak u svetu, da se izjasni onako kako želeni vernici u zaostalom delu čovečanstva.

Bez opisa ovakve vertikale kroz istoriju razvoja komuniciranja teško bi se moglo pristupiti razmatranju stava hrišćanske crkve prema ovom pitanju danas. Medutim, do shvatanja ponašanja koje ćemo prezentirati u završnom delu rada, teže se dolazi ako se zanimari još jedna, vrlo važna oblast. Reč je o tome da treba pokazati koliko je hrišćanska crkva, na tradicionalnim temeljima i primenom novih sredstava, prisutna u nacionalnom i internacionalnom komuniciranju. Primetna je tendencija da se u društvinama koja su potpuno sekularizovana, i koja ne žele da omoguće slobodnu propagandu religije prema ateističkoj populaciji, o tome malo zna. Mutatis mutandis ova konstatacija važi i za naše društvo i društvenu nauku. Medutim, hrišćanska crkva je mnogo prisutnija i savremenim informaciono-komunikacionim sistemima savremenih zemalja i u međunarodnom komuniciranju nego što o tome imamo svest u kognitivnoj mapi sveta. Iznošenjem podataka o snazi sredstava za javno informisanje pod kontrolom hrišćanske crkve popunićemo tu prazninu i istovremeno pokazati da kolikog je značaja kako će se ovaj akt predefiniti prema potrebi i želji da se u svetu, i u savremenim državama, menjaju stvari i uspostavlja novi informacioni i komunikacioni poredak.

Prema podacima Centralnog statističkog biroa (!) 1980. godine katoličku štampu u svetu sačinjavalo je 53 dnevnika (godišnji tiraž oko 509 miliona primeraka), 755 nedeljnika (preko 1 milijarde godišnjeg tiraža)¹⁸⁾ i 1874 mesečnika (oko 207 miliona primeraka godišnje). Posmatrano po regionima broj katoličkih publikacija je, prema istom izvoru, iznosio: Afrika 337, Amerika 1137, Azija 484, Evropa 2645 i Okeanija 66. Ukupno je znači ova hrišćanska konfesija izdavala 4669 štampanih glasila, čiji je godišnji tiraž 1,86 milijarde primeraka. »U Francuskoj se može nabrojati oko 4000 naslova katoličkih listova, časopisa, nedeljnika i biltena... U SR Nemačkoj se izdaje oko 700 evangelističkih listova i časopisa... katoličkih negde oko 350.«¹⁹⁾ U Belgiji se izdaje 20 katoličkih i prokatoličkih dnevnika, a ima ih dosta i u susednoj Holandiji. U tradicionalno katoličkoj Španiji ta konfesija poseduje 655 publikacija, od kojih 17 ima tiraž od iznad 100 hiljada primeraka. Ista crkvena or-

ganizacija u ovoj zemlji ima 45 radio stanica, 120 izdavačkih preduzeća i jednu novinsku agenciju.

»U SAD su hrišćanske grupe i crkve posedovale 1980. godine 988 radio i 27 televizijskih stanica sa komuniciranjem evanđelja. Uz to, hrišćanske grupe u SAD su potrošile preko 500 miliona dolara te godine za zakup vremena na nacionalnim mrežama i ostalim privatnim i lokalnim stanicama. Razbacane oko sveta postoje i rade 71 transkontinentalna i globalna radio stanica prenoсеći svakodnevno na kratkom talasu hrišćanske poruke.«¹⁾ Katolička crkva poseduje u svom svetskom centru Radio - Vatikan, koji je formalno u rangu ostalih državnih radio-stanica. Ova stanica emituje nedeljno oko 470 sati programa prema svim delovima sveta. Ostale značajnije radio-stanice koje kontroliše hrišćanska crkva su: Radio Veritas, katolička na Filipinima, i protestantske kratkotransne stанице: Radio ELWA u Liberiji, FEBA Radio (Far East Broadcasting Association) na Sejšelima, Trans World Radio u Svalilendu itd.

Zemlje u razvoju su pravo poprište na kome se za dušu naroda bore hrišćanska, ali sve više i druge religije. Verske misije hrišćanskih konfesijsa na ovom kontinentu vrlo su aktive i slobosti tamošnjih nacionalnih sistema da se ubace kao dodatni izvor informacija i programa, ili da pokrenu sopstvenu štampu i RTV centre. Na afričkom kontinentu hrišćanska crkva ima tri radio stanice kojima pokriva matične susedne zemlje.²⁾ Osim toga, 14 raznih crkvi ove provenijencije koje deluju u Africi poseduju i 9 centara ospobljenih za snimanje audio-vizuelnih materijala koji se koriste u propagandi ili nude za emitovanje na nacionalnim mrežama. Isti subjekti poseduju i 46 studija za snimanje radio programa na vrpcama, za internu upotrebu ili plasman u redovan radio program. Ove misije istražavaju na orijentaciji koju je još 1904. godine pokrenuo rektor Tanger koledža izdavši list »Kiongozi« na endogenom svahili jeziku. Sada se u hrišćanskim publikacijama širom Afrike upotrebljavaju 54 domorodačka jezika, što znači da se istrajava u strategiji približavanja domorodačkim narodnim masama.

U socijalističkim zemljama religiozne društvene grupe podležu mnogobrojnim restrikcijama u vezi potrebe i pokušaja da produži u javno informisanje. Pravna osnova za nametanje restrikcija je »zabranu religiozne propagande prema ateističkoj populaciji«. Restrikcije se ogledaju u malim kvotama roto-hartije, prilikom planске raspodele, otežano iznajmljivanje štamparija, zabranu prodaje publikacije na kioscima itd. Uprkos svemu brojnost hrišćanske populacije u zemljama državnog socijalizma sprečava potpuno ekskomuniciranje crkve kao komunikacionog subjekta. »U Poljskoj vodeći katolički nedeljnici imaju tiraž od 40 hiljada primjeraka, a uspešne su i izdavačka preduzeća ZNAK i PAX. U DR Nemačkoj se računa da tri vodeće izdavačke kuće za religiozne publikacije izdaju 12% od ukupno štampanih knjiga u zemlji; osim toga postoji 31 licenciran teološki časopis i crkveni magazin. I u ČSSR i Mađarskoj katolička crkva i druge hrišćanske konfesijske izdaju svoje časopise i biltene. U Mađarskoj vodeći nedeljnici reformističke crkve »Reformatosok Lapja« iznosi da ima tiraž od 100 hiljada, dok popularni katolički nedeljnici »Uj Ember« ima tiraž od 68 hiljada.³⁾ U SSSR dozvoljeno je izдавanje samo »Žurnala moskovskog patrijarhata«. Mada je postojao tvrdokoran otpor zvanične politike protiv otvaranja radija i televizije za potrebe religiozne populacije, sve je više proboba u tom pravcu. DR Nemačka i Mađarska su prve dozvolile radio prenose »službe božje«, a nakon poznatih previranja 1980. godine ista beneficija je osvojena u Poljskoj.

Kada se pogleda istorijski osvrt na komunikaciono delovanje crkve, i kada se uzmu u obzir samo delimični podaci o njenoj današnjoj uključenosti u nacionalno i internacionalno komuniciranje, čini se da ima osnova i za jedno tvrdjenje⁴⁾ po kome je hrišćanska crkva pojedinačno uzeta, najveća komunikaciona snaga u svetu, u bilo koje vreme u istoriji čovečanstva.

Bez obzira kako ćemo proceniti komunikacionu snagu hrišćanske crkve, jasno je da zbog nje, i zbog političkog uticaja, odnos te crkve prema borbi za nov informaciono-komunikacioni poredak u svetu može da bude veoma uticajan na ishod. Nema sumnje da bi ova borba u mnogome bila olakšana i uspešnija ukoliko bi se u organizacijama hrišćanskih konfesijsa, dakle na zvaničnom nivou, stalno na stranu opravdanih težnji nerazvijenog dela čovečanstva. Međutim, za sada nema jasnih indicija da crkve kao institucije religioznih društvenih grupa žele otvoreno da podrže promenu postojećeg i nepravednog informacionog i komunikacionog poretka u svetu. Očigledno je, a to ćemo i pokazati, da se vodeći teolozi i klerikalni krugovi nalaze u fazi razmatranja ove inicijative i obazrivog preispitivanja što bi se moglo dobiti, a što izgubiti deklaratativnim izjašnjenjem. Unutrašnje teološke borbe koje se odvijaju u okviru hrišćanske crkve takođe će biti faktor od koga će zavisiti odluka.

Pontifikaciona komisija za društveno komuniciranje, koja uz to nadgleda rad istih komisija u svim dijacezama, dala je, 1971. godine, pastoralnu direktivu »Communio et Progressio« koja je oficijeljan stav katolika u ovoj oblasti. U njoj se kaže da je »...potpuno i pravilno razumevanje čoveka i znanje o vremenu, prirodi društvenog komuniciranja i sredstava u upotrebi bitno i za komunikatora i za recipijenta.⁵⁾ Na osnovu ovakve formulacije bi se moglo reći da se tek nagoveštava da je ispravan zahtev za ujednačavanjem komu-

nikacionih sposobnosti ljudi i naroda, odnosno, da se vrlo indirektno to može tumačiti kao znak podrške novom poretku. Svetski savet crkava, koji okuplja organizacije 90% konfesijsa, osim katoličkih (u hrišćanstvu), umnožio je i distribuirao samo jedan sintetički članak u kome je objašnjen smisao borbe za nov informativni i komunikacioni poredak u svetu 1978. godine. Ovaj je članak cirkulirala komisija za međunarodne odnose, a ne komisija za informacije, a crkvama je ponuden kao »background« informacija. U uvodu ovog cirkulara direktor komisije je, ipak, naveo upozorenje: »Iznenadjuće je da po našem znanju ni jedno sredstvo komuniciranja koje sponzoriše crkva još nije govorilo jasno i glasno u odbranu novog međunarodnog informativnog poretku, o inicijativi koja može da ima ogroman pozitivan uticaj na crkvu.⁶⁾ Srpska pravoslavna crkva, koja pripada ovoj asocijaciji, potvrđuje da niti ima praksu direktivnog razmatranja komunikacionih pitanja, niti je razmatrala ovu pojavu na svom zvaničnom nivou. Dobar poznavalač ove problematike, Džajavira dodaje još da ni Luteranska svetska federacija »U odnosu na debatu u novom međunarodnom informativnom poretku nema bilo kakvo stanovište niti je ikada formalno pretresala ovaj problem.⁷⁾ S obzirom na izнетo, možemo konstatovati da crkvene organizacije svih hrišćanskih konfesijsa nemaju zvanično ni pozitivan ni negativan stav prema novom informacionom i komunikacionom poretku u svetu. Bez obzira što je ta akcija osmisljena i politički inicirana počev od 1976. godine (V sanit nesvrstanih zemalja) u ovu deceniju je hrišćanska crkva stupila baš onako kako konstatuje i sam katolički »Centar za istraživanje komunikacije i kulture« u svom časopisu. »Crkva je dala mali ili nikakav eksplicitan doprinos međunarodnoj debati koja vodi ka novom međunarodnom informativnom poretku. Такође, nema mnogo dokaza da su predlozi za stvaranje novog međunarodnog informativnog poretku mnogo uticali na bavljenje crkve komunikacijama.⁸⁾

Sve što je navedeno još ne znači da treba zaključiti da se, u organizmima hrišćanskih konfesijsa, neće dobiti saveznik za bitnu programenu u međunarodnom komuniciranju, koju ispitujemo. Takav negativan zaključak bi bio i pogrešan, i ishitren. Reč je samo o očevidnom ustezanju rukovodećih krugova da se opredele. Ali, sa druge strane, iz nevladinih međunarodnih organizacija i stručnih udruženja koja su pod patronatom ili uticajem hrišćanskih konfesijsa, stižu nedvosmisleni znaci podrške. Na osnovu njih mogao bi da se prognozira sasvim drugačiji ishod.

Takva jedna međunarodna nevladina organizacija je WACC (Svetska asocijacija za hrišćanske komunikacije) koja okuplja predstavnike 266 crkava i medijskih organizacija religiozne prirode iz preko 50 zemalja. Mada ova organizacija nema mandat da zvanično govori u ime crkava, zvaničnih osnivača, ona je jasno na strani borbe za nov informativni poredak u svetu. U tekstovima WACC jasno se kaže da komunikacije ne mogu biti smatrane za »usluge« i potrošačka dobra, što je neprihvatljiv koncept nastao na Zapadu. Ova asocijacija je pozdravila izveštaje Mek Brajdove komisije kao »vredan poštovanja«, kao »njapromišljeniju i najobuhvatniju knjigu o komunikacijama koja je napisana« – a u njoj se novi poredak argumentovano prihvata. WACC se od 1980. godine priključio istraživanju elektronske revolucije sredstava informisanja i njenom uticaju na komunikacione aktivnosti, posebno u zemljama trećeg sveta. I u izdavačkoj aktivnosti, preko časopisa »Media Development« navedeno udruženje dalo je svoj doprinos, objavivši tematske brojeve o satelitskom komuniciranju, međukulturnom komuniciranju i broj posvećen u celini novom informacionom i komunikacionom poretku u svetu. Po navodima samog WACC oni se »posvećuju tome da crkvama interpretiraju značenje ovog poziva za uravnoteženijim protokom informacija i za demokratskim strukturama komuniciranja.⁹⁾

Značajno ohrabrenje dolazi i od UCIP (Međunarodna unija za katoličku štampu) u kome se nalaze od 1927. godine novinari, urednici i vlasnici katoličke štampe. I ovo udruženje je međunarodna nevladina organizacija sa konsultativnim statusom u UNESCO-u. Još 1977. godine, dakle svega godinu dana nakon deklarisanja zahteva za stvaranjem novog informativnog poretku u svetu, UCIP je na svom XI svetskom kongresu stao na stranu predlagачa. U završnom dokumentu kongresa se kaže: »XI svetski kongres zahteva od članova UCIP da se usmere u traganje za novim međunarodnim poretkom u informisanju i da mobiliju sve snage javnog mnjenja ka tom cilju.¹⁰⁾ Međunarodno udruženje katoličkih novinara izrazilo je spremnost da tim povodom saraduje sa svim organizacijama i tako se ponaša, na primer u UNESCO-u. U rezoluciji pomenutog XI kongresa data je potpuna podrška novom međunarodnom informativnom poretku rečima: »Kongres skreće pažnju članovima UCIP i svetu štampe na ovaj problem kulture koji se tiče cele međunarodne zajednice. On afirmiše traganje za novim poretkom koji je u potpunoj harmoniji sa hrišćanskim koncepcijom čoveka, odbacujući, kao što se čini, bilo kakve odnose zasnovane na dominaciji i zahteva bolje izbalansirano rasprostiranje informacija u svetu.¹¹⁾ Dakle, katolički novinari usudili su da se pre klera iznesu stanovište da je zahtev za novim informacionim i komunikacionim poretkom u svetu opravdan i u harmoniji sa hrišćanskim koncepcijom čoveka.

Znaci ohrabrenja, duduše više u praktičnom ponašanju nego deklarativno, stižu i od strane UNDE. Reč je o katoličkoj radiodifuznoj organizaciji, međunarodnoj nevladinoj organizaciji, čije su članice iz čak 120 država. Koristeći svoj konsultativni status u UNESCO-u i UND-u neformalno podržava zahteve nerazvijenih i nesvrstanih zemalja o potrebi uspostavljanja novog porekta u međunarodnom komuniciranju.

Kao što vidimo, kada bi se u obzir uzimalo samo izjašnjavanje komunikatora iz redova hrišćanske crkve, zaključak bi morao biti da je ona na strani borbe za nov poredak. Možda je reč i o smisljenoj taktici, da se ne razočaraju vernici iz zemalja u razvoju a ne razgneve vernici nekih razvijenih zemalja koje ovu akciju odbijaju. Zvaničnim crvenim krugovima može da odgovara ovakva stidljiva i nezvanična podrška, jer ona time izbegava da uđe u političke obraćune u međunarodnoj zajednici. Kao što je dobro pozнатo, sukob oko uspostavljanja novog informacionog i komunikacionog porekta ima svoje dimenzije Istok – Zapad, i Sever – Jug, ali se veoma politizovao i preti razdorom u međunarodnim organizacijama (primer UNESCO). Ne iznoseći zvaničan stav institucije hrišćanske konfesije ne mogu biti uvučene u političke obraćune.

Mnogo je važnije pitanje šta se dalje može očekivati, nakon ove faze, očigledno, dvostrukog ponašanja hrišćanske crkve – zvaničničku, stručnjaci podržavaju. Zašto se zvanični krugovi istežu da podrže borbu za nov informacioni i komunikacioni poredak u svetu, kada i iz krugova njihovih eksperata i pripadnika stižu podsticaji da se to učini? U odgovoru na ovo pitanje može se nagovestiti prognoza o tome da li će, i kada, stići oficijelna podrška.

Po mišljenju ovog autora postoji najmanje tri prepreke da se hrišćanska crkva brzo svrsta u redove boraca za nov informacioni i komunikacioni poredak.

a) Prvo je pitanje: da li je moguća teologija komuniciranja? Dok na teološkom nivou hrišćanske konfesije ne dodu do jasnog stava o pitanjima informisanja i komuniciranja u društvu i svetu, one neće zauzimati oficijelno stanovište. Međutim, komuniciranje i informisanje između ljudi je vrlo oplipljiva, empirijska pojava, i kao takva nema visoko mesto u religioznoj ideologiji. Tek probaj nekih novih teoloških stanovišta, kao što su teologija revolucije, ili teologija oslobođenja, mogu dati svež podsticaj za stvaranje teološkog pristupa pitanjima komuniciranja i informisanja.

b) Iz prvog razloga proističe drugi. U zvaničnim crvenim učenjima primetan je zaostatak razvijanja neke posebne teorije komuniciranja. Tako se, recimo, u prvom dokumentu koji je govorio o masovnim medijima komuniciranja – »Inter Mirifica« iz 1963. sa Drugog vatikanskog koncila – pojedinac tretira kao pasivan primilac informacija kome treba autoritarno (crveno) usmeravanje. To se vidi i iz prve glave pomenutog dokumenta u kome se kaže da crkva ima evidentno pravo da propagira svoje poruke (pov. M. R.) putem medija štampe. Ovaj zvaničan spis nije inoviran, mada su stručna udruženja hrišćanskih komunikatora počela da govore o komuniciranju kao participaciji, i grupnoj aktivnosti ljudi. Ipak, oficijelno je određenje u korist jednosmernog shvatanja komunikacije i informisanja, odnosno propagande. Podignut na nivo ponašanja nacija, on ne ide u prilog suštini borbe za nov informacioni i komunikacioni poredak u svetu. Zato se, verovatno, to pitanje stalno vraća na teren etičkog. Tako WACC u svom časopisu posvećenom novom poretku daje uvodnik u kome se kaže: »Nema drugačijeg rešenja nego da se stvari komunikacioni poredak u kome će svi imati jednak status i jednak mogućnosti, što sadašnji poredak poriče. Međutim, ovo podrazumeva transfer komunikacione moći sa Severa na Jug, i izgradivanje komunikacionih struktura koje su pogodne za zemlje trećeg sveta i njihove aspiracije. Problem je problem distributivne pravde (prim. M. R.) – i to ponovo, na svim nivoima.«¹⁹⁾ I drugi autori hrišćanskog religioznog ubedenja naglašavaju da nov poredak traži više pravde, odbrane slabih i ugnjetenih, poštovanje ljudi itd., što su sve vrednosti koje bi njihova crkva trebalo da podrži i koje se nalaze u novom informacionom i komunikacionom poretku.

c) Možda je najslabija tačka, za sada, očigledna kriza važećeg modela komuniciranja u religioznoj zajednici. Hrišćanske konfesije su se utemeljile, razvijale i danas rade, oslanjajući se na »retorički model komuniciranja«. To je ubedivačka komunikacija kojom se objašnjava i širi »sveta tajna«, promisao, otkrojenje itd. Njen cilj je da pridobiće sledbenika, a ne da razvija diskusiju, prveru, dijalog. Kao što je primetio Kaneti »Sve ceremonije i pravila, koje su dio takvih institucija, u biti teže za okruženjem mase; bolje jedna sigurna crkva puna vjernika nego jedan cijeli nesigurni svjet.«²⁰⁾ Ipak, model komuniciranja je teološki najviše tretiran. Katolička crkva je prva primetila njegove nedostatke, i ponudila, barem manifestno, promenu. U pastoralnom uputstvu »Communio et Progressio« kaže se da informacija ne bi trebalo da bude jednosmeran saobraćaj, da bi javnost trebalo da doprinese korektnoj interpretaciji vesti, da ima pravo da ih proveri čitanjem drugih izvora i da bude uzdržana ili protiv. Ali, to su uputstva za crkvene poslenike u javnom informisanju, dakle u širem poslu koji je usmeren i na ateiste. Unutar crkvene organizacije svakako ne može biti ni drugih izvora, osim u Vatikanu verifikovanih, niti osporavanja i nesaglasnosti. Znači, unutar religiozne zajednice ostaje da važi klasičan ret-

rički model ubedivačke komunikacije. Kada se hrišćanska crkva zalaže za demokratizaciju komuniciranja na nivou država, ona prvo ima na umu potrebu da dobije prostor za ulazak u javno komuniciranje i u onim zemljama u kojima joj se to ne dozvoljava.

Konačno, možda ne treba smetnuti s umu ni opasku koju je izrekao jedan od kompetentnih stručnjaka za ovu temu, inače i sam ubedeni hrišćanin. »Crkva, barem crkve Severa, možda ne žele iskreno da se preokrene status kvoa... One su u nekom vidu proizvod i dobitnik status kvoa.«²¹⁾ Hrišćanske konfesije, prema tlu nastanka, i prema današnjem habitusu, zaista su, prevashodno, institucije razvijenog, bogatog, industrijalizovanog Severa.

1) Elias Canetti »Masa i moć«, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1984, str. 18
2) Citirano prema: Karl Kaucki »Poreklo hrišćanstva«, Kultura, Beograd, 1967, str. 32

3) Ester Cohen »The Propaganda of Saints in the Middle Ages«, časopis »Journal of Communication«, Philadelphia, 1981, No. 4, str. 17

4) Smatra se da je prvi pisani trag ovog izraza »Sacra Congregatio de Propaganda Fidei iz 1622. godine pod Papom Grgurom XV. Milan Vujaklija »Leksikon stranih reči i izraza«, Prosveta, Beograd, 1980

5) Karl Kaucki, »Poreklo hrišćanstva«; Kultura, Beograd, 1967, str. 19

6) Grupa autora »Der Journalismus in der burgerlichen Gesellschaft«, KMU, Leipzig, 1977, str. 189 – 180

7) Neville Jayaweera »The Churches (lack of) contribution to the NIIO u časopisu »Media Development«, WACC, London, 1980, br. 4, str. 18

8) Sopstvena izračunavanja na bazi »Christian Communication Directory« – Africa, Ferdinand Schöningh, Paderborn, 1980

9) WACC Jurnal, London, 1978, vol. XXV, br. 2, str. 16

10) Neville Jayaweera, op. citat

11) Neville Jayaweera »The Churches' (lack of) Contribution to the NIIO«, časopis »Media Development«, WACC, London, 1980, br. 4, str. 19

12) Ibidem, str 19

13) Ibidem, str. 20

14) »Communication Research Trends«, 1980, vol. 1, br. 2

15) »WACC Action«, London, 1981, br. 61

16) UCIP »A Press for the People«, Geneve, 1978, str. 30

17) »UCIP Information«, Geneve, 1980, br. 2, str. 6

18) WACC »Media Development«, London, 1980, br. 4, uvodnik u tematski broj posvećen novom međunarodnom informativnom poretku.

19) Elias Canetti »Masa i moć«, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1984, str. 15

20) Neville Jayaweera »The Churches' (lack of) Contribution to the NIIO«, časopis »Media Development«, London, 1980, br. 4, str. 20